

ОСОБЛИВОСТІ МУЗЕЙНОГО НАУКОВОГО КОМПЛЕКТУВАННЯ

УДК 069.424(093)(477.83)“2018”

© **Володимир КРИМІНСЬКИЙ**

ДО ПИТАННЯ КОМПЛЕКТУВАННЯ МУЗЕЙНИХ ФОНДІВ У РАМКАХ МУЗЕЙНИХ ЕКСПЕДИЦІЙ (Львівська область, 2018 р.)

Розглянуто важливий складник фондової роботи Національного музею історії України у Другій світовій війні – наукові експедиції, під час яких зібрано матеріали учасників українського визвольного руху 20–50-х років ХХ ст. та акцій польсько-українських переселень, а також переселень у межах СРСР. Подано біографічні відомості окремих представників українського визвольного руху та акцій переселень. Проаналізовано нові надходження до фондової колекції музею.

Ключові слова: український визвольний рух 20–50-х років. ХХ ст., Національний музей історії України у Другій світовій війні, наукові експедиції, фонд музею, музейні експонати, внутрішні переселення, Львівська область.

Національний музей історії України у Другій світовій війні за роки діяльності пройшов шлях від радянського апофеозу культу «великої перемоги» до правдивого відтворення місця й ролі українського народу в цих подіях. Безумовно, що сприйняття минулого потребує постійних ревізій – і це природно, адже усвідомлення людиною своєї місії в суспільстві спонукає до визначення її місця в історичному процесі, зокрема і в роки Другої світової війни.

З 2014 р. сприйняття українським суспільством світу докорінно змінилося, що призвело до вироблення нової ціннісної платформи, покликаної змінити вектор усього наукового гуманітарного корпусу. Музеї не залишилися осторонь цього процесу, зокрема музеї військово-історичного профілю, які потребують чи не найбільш ґрунтовної трансформації. Слід зазначити, що такі трансформаційні процеси мали місце в Національному музеї історії України у Другій світовій війні ще на початку 1990-х років, коли була проведена перша реекспозиція.

У середині 2000-х років, із зміною трактування та оцінки подій Другої світової війни, а також активної суспільно-політичної дискусії щодо ролі та місця українців у ній здійснені широкомасштабні перетворення в експозиції музею.

Саме «відмирання» мітів «Великої вітчизняної війни» та «Великої перемоги» сприяло процесам трансформування експозиції музею, відповідно призвело до змін у напрямках наукових експедицій [1, 213]. За таких умов особливої актуальності набули «польові дослідження» українського національно-визвольного руху в роки війни. Безумовно, сьогодні музей, як ніколи, потребує артефактів, у яких зафіксоване життя цілого покоління українців із характерним для нього баченням українського політичного проекту.

Ще один важливий аспект дослідження – студіювання регіоналізмів та особливостей різних регіонів, які в поєднанні утворюють мозаїку української модерної нації.

Під час наукової експедиції в листопаді 2018 р. науковці музею зосередили пошук у Самбірському, Старосамбірському, Сколівському та Турківському районах Львівської області. Саме ця територія етнографічно вважається колицкою бойківської культури, тут найбільш компактно розміщені бойківські міста і села, які брали активну участь у національно-визвольному русі в часи Другої світової війни. Важливим аспектом таких експедицій є не лише збір матеріалів і свідчень очевидців, а й вивчення ментальних і культурних особливостей регіону, без розуміння яких студіювання питань війни чи визвольного руху може призвести до хибних каузальних конструкцій та уявлень про предмет дослідження.

Тому, прибувши до столиці Галичини, міста Львова, та відправившись до вищевказаних геолокацій, дослідники поставили собі за мету вивчити громадську думку з деяких важливих питань. Зокрема, одержати від респондентів відповіді на питання: як вони трактують поняття: українськість, Галичина та галичанство; що для них значить бути бойками, гуцулами, лемками (саме ці три етнографічні групи були респондентами).

Для дослідників також було важливим питання «вибору» в найширшому контексті цього поняття. Саме «вибір» є головною дефініцією будь-якого вчинку, відповідно, коренем будь-якої історичної події [2, 114].

Особливістю розглядуваного регіону є те, що через зручне географічне розташування (гористо-лісиста місцевість) повстанський рух був тут доволі розгалуженим та масовим. Крім того, визвольному руху сприяла близькість до сучасного кордону з Польщею (на той час – сусідство з лемківською етнографічною групою). Саме тому після акцій переселення 1946 р. тут опинилося багато переселених українців, зокрема лемків. Ілюстрацією до цієї тези є історія подружжя Миколи та Ярослави Петруцаків. Микола Якимович народився в с. Строна, поблизу Дрогобича, в 1930 р. у селянській бойківській родині. Час і місце його народження були «інфіковані українським націоналізмом». Саме тому з юнацьких років брав участь у підпіллі. Зокрема, у 1944 р. під час облоги був затриманий радянськими органами держбезпеки, через брак доказів був

випущений. Пізніше очолив Стронівську молодіжну боївку (псевдо «Малий») Підбузького району Дрогобицького надрайону Карпатського краю ОУН на ЗУЗ. У 1949 р. його заарештували та засудили до 15 років ув'язнення. Після звільнення в 1956 р. він переїхав до м. Самбір [20]. Тут познайомився зі своєю дружиною Ярославою з роду Ліскевичів. Історія життя пані Слави та її родини свідчить про глибину катастрофи українського населення на тогочасних польських територіях у 1946 р. Родина Ліскевичів мешкала в м. Ярославі. Батько Ярослави Петрівни працював у митній службі, сім'я жила доволі заможна, належала до української еліти м. Ярослава [21]. Однак пересильні польсько-радянські акції призвели до того, що родину виселили із власного помешкання. Випадково сім'я залишилася в Самборі, маючи жалюгідні матеріальні умови. Навички, вміння та досвід батька не знадобилися радянській владі, що, безумовно, точно й виразно характеризує адміністрування та рівень менеджменту в СРСР. За таких несприятливих умов батько вимушений був іти працювати на малокваліфіковану роботу на місцевий спиртзавод, щоб хоч якось утримати власну родину.

Ярослава Петрівна вступила до медінституту, після закінчення якого працювала лікарем. У 1963 р. Микола Якимович та Ярослава Петрівна взяли шлюб у підпільного греко-католицького священника, з яким Микола Петрущак сидів у таборах. Дві важкі, скалічені радянською державною машиною українські долі зустрілися й до сьогодні мешкають у м. Самборі. Матеріали подружжя Петрущаків та родини Ліскевичів дають змогу краще й наглядніше пояснити різноманітні аспекти тогочасних трагедій, які переживало українське населення.

Неоднозначним було ставлення місцевого населення і до переселених осіб (родина Ліскевичів), і до тих, хто повернувся з таборів (Микола Якимович Петрущак). Адже хронологія війни не закінчується лише часом проведення військових операцій чи боїв, війна триває ще довго після свого фактичного закінчення. Співробітники музею докладають максимум зусиль для студіювання комеморативних практик та їх впливу на суспільство й безпосередніх учасників та свідків війни. Цікавою є робота, яку з кінця 80-х років проводить родина Петрущаків разом зі своїми однодумцями в м. Самборі. Після проголошення Україною незалежності активно розпочався процес перегляду й зміни офіційної версії історії та, відповідно, й меморалізації, створення культу нових героїв, ушанування пам'яті раніше замовчуваних жертв «злочинів», повернення УГКЦ. Усі ці процеси змінили в суспільстві сприйняття самих подій війни. Для багатьох учасників, зокрема і для Миколи Якимовича, це відновлення справедливості та важливих українських цінностей. Безумовно, усі ці процеси є складниками кола питань, об'єднаних у дефініцію «Друга світова війна».

Отримані результати дослідження переконують, що ці родини відіграли певну роль в історії країни. Вони запропонували альтернативу майбутнього українського політичного та ментального проекту, а також своїм життєвим шляхом витворили образ регіонального міту «нескореності», що остаточно розв'язало так зване «галицьке питання» між українським і польським державним проектом

на користь українців. Виявивши регіональні зміни на прикладі долі конкретних людей, можемо дійти висновку про значення війни не лише як поля, на якому відображені героїчні й трагічні сторінки історії, а й як своєрідного початку формування сучасної української ідентичності, так званої повоєнної. Саме дослідження національно-визвольного руху сприяє розширенню погляду на те, що принесла війна, яка розв'язувала конфлікти, змінювала значення геополітичних ліній і кордонів. Зокрема, після акції переселення 1946 р. цілковито змінила своє призначення лінія Керзона. Замість кордону між СРСР і Заходом вона стала кордоном між українцями і поляками. Усі ці руйнівні геополітичні та ментальні зміни на світовій мапі науковці ілюструють через долі людей, що стали безпосередніми жертвами цих подій, чий особисті матеріали зібрані під час відрядження. Так, цікавим є персональний комплекс матеріалів Михайла Антоновича Шпака з м. Самбір, сім'ю якого переселили з лемківського с. Стежниця (нині Підкарпатського воєводства, Польщі). Після переселення односельчани опинилися у 18 країнах світу. До фондозбірні музею передали карту села, виготовлену кількома ініціативними жителями населеного пункту після виселення.

Багато матеріалів належить тим сім'ям, що постраждали від внутрішніх переселень. Це, зокрема, родина Мачилів із с. Орів (нині Сколівського району Львівської області), яку виселили в м. Губаха (Пермського краю, Російська Федерація) за сприяння українському повстанському рухові [3–14; 16–19; 26]. Таких прикладів чимало, про що підтверджують матеріали родин Терлецьких, Муралів, Семенюків, Міхнюків, зібрані науковцями [25; 22; 24; 15]. Під час експедиції зібрано загалом 116 музейних одиниць. На їх основі сформовано 13 персональних комплексів. Це переважно персональні документи, світлини, особисті речі, які презентують життя населення краю того часу. Під час експедиції зроблено аудіофіксацію спогадів учасників та свідків тих подій, щоб розширити й поглибити напрацювання музейників у напрямі усної історії.

Зібрані матеріали висвітлюють життя українців на теренах Галичини в довоєнний, воєнний та повоєнний період. Проведені науковцями дослідження потребують подальшого студіювання та «польового опрацювання», адже свідків подій щороку зменшується. Усноісторичні студії, присвячені подіям Другої світової війни чи українському національно-визвольному рухові, у сучасних умовах стають важливою частиною наукового дослідження.

Частина матеріалів стала складником головної експозиції, інші предмети посядуть гідне місце у виставкових та експозиційних проектах. Та найголовніше те, що ці матеріали, у яких відображена доля цілого покоління, закарбуються у вітчизняній історії.

Отже, дослідження матеріалів, зібраних у відрядженні, сприяє розширенню й поглибленню знань про український визвольний рух та українсько-польські і внутрішні переселення, а також є важливим чинником активізації науково-експозиційної, виставкової та просвітницької роботи.

Джерела та література:

1. Сміт Ентоні Д. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка / Ентоні Д. Сміт. – К.: Темпора, 2009. – 387 с.
2. Элиаде М. Аспекти мифа / М. Элиаде. – М.: Академический Проект, 2001. – 240 с.
3. Генеральний каталог. – Г.І. Бриньо // Фонди НМІУДСВ.
4. Генеральний каталог. – К.Ю. Голиш // Фонди НМІУДСВ.
5. Генеральний каталог. – Ю.І. Голиш // Фонди НМІУДСВ.
6. Генеральний каталог. – П. Ковбаснюк // Фонди НМІУДСВ.
7. Генеральний каталог. – А.Ю. Мачило // Фонди НМІУДСВ.
8. Генеральний каталог. – К.О. Мачило // Фонди НМІУДСВ.
9. Генеральний каталог. – М.О. Мачило // Фонди НМІУДСВ.
10. Генеральний каталог. – Н.П. Мачило // Фонди НМІУДСВ.
11. Генеральний каталог. – О.П. Мачило // Фонди НМІУДСВ.
12. Генеральний каталог. – П.О. Мачило // Фонди НМІУДСВ.
13. Генеральний каталог. – П.О. Мачило // Фонди НМІУДСВ.
14. Генеральний каталог. – Ю.А. Мачило // Фонди НМІУДСВ.
15. Генеральний каталог. – Г.М. Міхняк // Фонди НМІУДСВ.
16. Генеральний каталог. – О.Ф. Петрів // Фонди НМІУДСВ.
17. Генеральний каталог. – П.Ф. Петрів // Фонди НМІУДСВ.
18. Генеральний каталог. – Ф.В. Петрів // Фонди НМІУДСВ.
19. Генеральний каталог. – Ф.В. Петрів // Фонди НМІУДСВ.
20. Генеральний каталог. – М.Я Петрущак // Фонди НМІУДСВ.
21. Генеральний каталог. – Я.П. Петрущак // Фонди НМІУДСВ.
22. Генеральний каталог. – М.І. Себій // Фонди НМІУДСВ.
23. Генеральний каталог. – Ф.С. Суботяк // Фонди НМІУДСВ.
24. Генеральний каталог. – В.П. Семенюк // Фонди НМІУДСВ.
25. Генеральний каталог. – С.С. Семенюк // Фонди НМІУДСВ.
26. Генеральний каталог. – П.М. Явір // Фонди НМІУДСВ.

© **Владимир КРЫМИНСКИЙ**

К ВОПРОСУ КОМПЛЕКТОВАНИЯ МУЗЕЙНЫХ ФОНДОВ В РАМКАХ МУЗЕЙНЫХ ЭКСПЕДИЦИЙ (Львовская область, 2018 г.)

Рассмотрена важная составляющая фондовой работы Национального музея истории Украины во Второй мировой войне – научные экспедиции, во время которых собраны материалы участников украинского освободительного движения 20–50-х годов XX в. и акций польско-украинских переселений, а также переселений в пределах СССР. Подано биографические сведения отдельных представителей украинского освободительного движения и акций переселений. Проанализированы новые поступления в фондовую коллекцию музея.

Ключевые слова: украинское освободительное движение 20–50-х годов XX в., Национальный музей истории Украины во Второй мировой войне, научные экспедиции, фонд музея, музейные экспонаты, внутренние переселения, Львовская область.

© **Volodymyr KRYMINSKYI**

ON THE ISSUE OF REPLENISHMENT OF THE MUSEUM FUND COLLECTION AS PART OF THE MUSEUM EXPEDITIONS (Lviv region, 2018)

The article deals with a significant component of the replenishment of the fund collection of the National Museum of the History of Ukraine in the Second World War – the scientific museum expeditions of the researchers during which the materials of participants of the Ukrainian liberation movement of the 20's – 50's of the XX century and the Polish-Ukrainian transfer, internal deportation within the USSR were collected. During the scientific expedition in November 2018 the researchers of the museum carried out the work in the Sambir, Staryi Sambir, Skole, Turka districts of Lviv region. As a result, fund collection of the Memorial supplemented with 116 units. This are mainly personal documents, photographs, personal belongings, which represent the daily life of the province's population in terms of Polish, German and Soviet occupation; life of the rebels; camp life of the Ukrainian political prisoners in the Gulag; commemoration to the participants of the Ukrainian liberation movement in Independent Ukraine. The new materials to the museum fond collection are analyzed.

Keywords: Ukrainian liberation movement of the 20's – 50's XX century, National Museum of the History of Ukraine in the Second World War, scientific expeditions, fund collection, museum exhibits, internal deportation, Lviv region.